EDUCAȚIA INTEGRATĂ: ÎMBINAREA ELEMENTELOR FORMALE ȘI NONFORMALE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL GENERAL PENTRU DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR TRANSVERSALE

Silvia MACHIDON,
Manager școlar, grad didactic superior
Doctorandă, Școala Doctorală Științe Umaniste și ale Educației
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău
ORCID: 0000-0002-3780-1122

Rezumat. *Articolul explorează convergența educației formale și nonformale, subliniind importanța integrării acestora pentru dezvoltarea competențelor transversale ale elevilor. Se vor aborda diferențele metodologice și obiectivele celor două tipuri de educație, dar și despre beneficiile unei abordări integrate, care facilitează învățarea holistică și adaptabilă. De asemenea, sunt prezentate barierele majore în implementarea acestui model educațional, precum lipsa unui cadru legislativ unitar și resursele limitate. Articolul subliniază rolul esențial al profesorilor, părinților și comunității educaționale în susținerea acestui proces, propunând strategii didactice inovative, cum ar fi proiectele interdisciplinare, cluburile educaționale și simulări. În final, sunt formulate recomandări pentru politice educaționale, care includ crearea unui cadru legislativ coerent, formarea continuă a cadrelor didactice și implicarea activă a părinților și a comunității. Aceste măsuri pot contribui la un sistem educațional mai flexibil și include, capabil să răspundă diverselor nevoi ale elevilor.*

Cuvinte-cheie: *educație, educație formală, educație nonformală, convergență, competențe transversale.*

Introducere

În contextul schimbărilor rapide din societatea actuală, educația integrată, care îmbină elementele formale și nonformale, devine esențială pentru dezvoltarea competențelor transversale necesare elevilor. Aceasta răspunde provocărilor moderne, promovând o învățare relevantă, colaborativă și adaptată unui mediu educațional dinamic.

Fiecare dintre cele două dimensiuni complementare ale procesului educațional, are caracteristici specifice și contribuții distincte la dezvoltarea holistică a individului.

Educația formală este caracterizată printr-o structură organizată și standardizată, desfășurată în instituții oficiale precum școlile, colegiile și universitățile. Aceasta se bazează pe un curriculum predefinit, care urmărește atingerea unor obiective

educaționale clare, evaluabile prin metode standardizate. Activitățile educației formale sunt reglementate de politică educațională națională, iar accentul este pus pe acumularea de cunoștințe teoretice și dezvoltarea competențelor de bază, precum alfabetizarea, calculul matematic și gândirea logică.

„Educația formală este o activitate în cadrul instituțional, organizată sistemic și realizată de cadrele didactice permanente, pe baza unui curriculum oficial, în timp și spațiu. Educația formală este ghidată strict de cadrul juridic-normativ, de politicile educaționale ale statului și de ansamblul de acțiuni pedagogice la nivel de sistem și la nivel de proces” [2, p.18], afirmă Vladimir Guțu.

În contrast, educația nonformală are loc în afara sistemului educațional formal, desfășurată în context mai flexibil, cum ar fi ateliere, cluburi sau activități extracurriculare cu implicarea organizațiilor non-guvernamentale sau comunităților informale de învățare, care oferă oportunități de învățare experiențială și contribuie la dezvoltarea unor competențe transversale și socio-emoționale, a creativității și a competențelor transferabile, cum ar fi gândirea critică, comunicarea și rezolvarea problemelor. Educația nonformală desemnează o realitate mai puțin formalizată sau neformalizată, însă cu efecte formative. Activitățile educative angajate în acest sens se caracterizează printr-o mare diversitate, flexibilitate, determinate de interesele și opțiunile individuale ale elevilor” Educația nonformală se încadrează în conceptul educației pe parcursul întregii vieți și este privită ca o strategie de creare/constituire a societății bazate pe cunoaștere. [2, p.18].

Din perspectivă științifică, convergența acestor două forme de educație este fundamentală pe necesitatea unei depășiri limitate educației unidimensionale. Cercetările evidențiază că o abordare integrată sporește motivația elevilor, promovează învățarea personalizată și facilitează aplicarea practică a cunoștințelor dobândite în mediul formal. Totodată, integrarea educației nonformale în cadrul educației formale contribuie la dezvoltarea unor competențe esențiale pentru secolul XXI, precum creativitatea, colaborarea și gândirea critică.

Vom afirma, că această sinergie este susținută de paradigmele pedagogiei moderne, precum *învățarea constructivistă*, care pune accent pe experiențe elevilor și implicarea activă în procesul de învățare. De asemenea, teoriile educaționale recente subliniază importanța contextualizărilor învățării, prin care activitățile nonformale adaugă valoarea procesului educațional formal, facilitând transferul de cunoștințe în situații reale.

Din perspectivă științifică, complementaritatea acestor două tipuri de educație este esențială pentru formarea unui individ adaptabil și pregătit să facă față provocărilor contemporane. Integrarea educației formale și nonformale contribuie la reduce-

rea lacunelor educaționale, sporind relevanța și eficiența procesului de învățare. Promovarea sinergiei dintre acestea presupune politici educaționale flexibile, colaborare interinstituțională și formarea continuă a cadrelor didactice.

Cercetările demonstrează că activitățile nonformale, precum proiectele extracurriculare sau atelierele practice, cresc motivația elevilor și facilitează aplicarea cunoștințelor dobândite în mediul formal.

Convergența educației formale și nonformale (îndreptarea spre același scop) în învățământul general reprezintă o soluție inovatoare pentru dezvoltarea unui proces educațional complet și adaptat nevoilor societăților moderne.

Implementarea convergenței necesită o colaborare strânsă între profesori, părinți și comunitate, precum și politice educaționale flexibile care să susțină complementaritatea acestor abordări. În acest mod, învățământul general poate deveni un spațiu dinamic și include, capabil să răspundă diversității nevoilor educaționale ale elevilor.

În concluzie, integrarea educației formale și nonformale este nu doar o oportunitate, ci o necesitate pentru asigurarea unei educații complete și adaptabile. Aceasta implică o colaborare între actori educaționali, factori de decizie și comunitate, precum și investiții în formarea continuă a cadrelor didactice pentru implementarea eficientă a abordărilor integrate.

Relevanța dezvoltării competențelor transversale în învățământul general. Competențele transversale reprezintă un set abilități, atitudini și cunoștințe transferabile între diferite domenii de activitate, contribuind și sprijinind elevii în dezvoltarea holistică, adaptarea la provocările vieții personale, sociale și profesionale.

Competența reprezintă un ansamblu integrat de cunoştinţe, priceperi, deprinderi, capacităţi, atitudini, valori, pe care un elev le posedă şi le mobilizează la un moment dat, cu scopul de a rezolva o problemă. [4, p.141].

Din punct de vedere conceptual, acestea se referă la capacitatea de a aplica ceea ce s-a învățat într-un context nou, în afara mediului academic sau profesional tradițional. În învățământul general, competențele transversale sunt esențiale pentru adaptabilitate, învățarea pe parcursul intregii vieții și integrarea socio-profesională, formarea unor cetățeni activi, autonomi și responsabili, capabili să răspundă cerințelor unei societăți dinamice și globale.

Din perspectivă științifică, competențe transversale, cum ar fi gândirea critică, creativitatea, colaborarea, comunicarea și rezolvarea problemelor, sunt fundamentale pentru învățarea pe parcursul întregii vieții. Cercetările demonstrează că integrarea lor în procesul educațional contribuie la dezvoltarea rezultatelor academice și la creșterea motivației elevilor prin crearea unor context relevante și autentice de învățare.

La nivel european există o preocupare a politicilor educaţionale pentru formarea competenţelor transversale la elevi, din motive economice şi sociale deosebit de importante. Astfel, deţinerea lor de către indivizi conduce la creşterea productivităţii şi a competitivităţii pe piaţa muncii, la forţă de muncă adaptabilă şi bine calificată, la creşterea coeziunii sociale, la participarea activă şi responsabilă a fiecărui cetăţean la procesele democratice, la întărirea drepturilor omului şi a autonomiei personale. [4, p.141].

Se observă uşor că aceste competenţe transversale nu pot fi formate într-un sistem de învăţământ centrat pe discipline, pe conţinuturile învăţării, pe teoria abstractă. Este necesară trecerea de la monodisciplinaritate (centrarea pe disciplinele formale) la interdisciplinaritate (o intersectare a diferitelor arii disciplinare) şi mai ales la transdisciplinaritate (decompartimentarea completă a disciplinelor formale, cunoştinţele din diverse domenii „fuzionează”, conducând la apariţia unor teme de studiu/proiecte integrate, centrate pe rezolvarea unor probleme din viaţa reală) [4, p. 141].

Prin urmare, relevanța competențelor transversale în învățământul general este incontestabilă. Implementarea eficientă necesită o abordare holistică, curriculum adaptat și formare continuă pentru profesori, susținută de politică educațională care să creeze inovarea și integrarea acestor competențe în procesul de predare-învățare.

O resursă relevantă privind abordări diverse ale competenței transversale reprezintă volumul „Dezvoltarea competențelor transversale în didactica modernă”, ghid de bune practici. [3. p.11]

Vom specifica pe scurt tipologia competențelor transversal, care includ:

Competențe cognitive – gândirea critică, rezolvarea problemelor, creativitatea și luarea deciziilor.

Competențe socio-emoționale – empatia, colaborarea, comunicarea interpersonală și gestionarea emoțiilor.

Competențe practice – organizarea activităților, utilizarea tehnologiilor digitale și aplicarea cunoștințelor teoretice în context practice.

În cadrul învățământului general, aceste competențe joacă un rol esențial în pregătirea elevilor pentru provocările unei societăți în continuă schimbare. Dezvoltarea lor sprijină formarea unor cetățeni activi, capabili să contribuie la comunitate și să răspundă cerințelor pieței muncii globale. De exemplu, gândirea critică ajută elevii să analizeze informații într-un mod obiectiv, iar competențele socio-emoționale promovează relații armonioase și cooperare.

În concluzie vom afirma, că integrarea competențelor transversale în procesul educațional, necesită o abordare interdisciplinară și metode didactice inovatoare cum

ar fi învățarea prin proiecte sau activități nonformale. Astfel, învățământul general poate contribui la dezvoltarea unor indivizi bine pregătiți, flexibili și responsabili, capabili să se adapteze și să prospere într-un mediu complex și dinamic.

Exemple de activități și programe educaționale integrate și strategii didactice pentru dezvoltarea competențelor transversale. În învățământul general, activitățile și programele educaționale integrate reprezintă metode didactice care combină diferite domenii de învățare pentru a sprijini dezvoltarea holistică a elevilor. Aceste abordări facilitează învățarea interdisciplinară, încurajează colaborarea și aplicarea cunoștințelor în contexte autentice - dezvoltarea competențelor transversale, având în vedere necesitatea formării unor elevi adaptabili, capabili să răspundă provocărilor unei societăți dinamice și interconectate. Aceste competențe, care includ gândirea critică, creativitatea, colaborarea și comunicarea eficientă, pot fi dezvoltate prin diverse strategii didactice inovative, adaptează la diversitatea elevilor și la cerințele pieței muncii.

Un exemplu de activitate integrată este *proiectul educațional tematic* , care combină elemente din diverse discipline pentru a explora un subiect comun. De exemplu, un proiect despre schimbări climatice poate integra științe naturale, geografie, educație civică și arte vizuale, contribuind la dezvoltarea unor competențe transversale, cum ar fi gândirea critică, colaborarea și rezolvarea problemelor.

Programele extracurriculare legate de altă formă de integrare, incluzând activități nonformale care sprijină învățarea formală. De exemplu, un program de voluntariat sau de implicare comunitară poate ajuta elevii aplice cunoștințele să dobândite în școală într-un context real, dezvoltând în același timp competențe socio-emoționale, precum empația și responsabilitatea socială.

Atelierele de dezvoltare personală și profesională sunt, de asemenea, activități integrate ce combină educația teoretică cu abilități practice, cum ar fi leadershipul, comunicarea și managementul timpului. Aceste activități sunt esențiale pentru pregătirea elevilor într-un context educațional care reflectă complexitatea și diversitatea provocărilor sociale și profesionale. Crearea de cluburi și ateliere (de exemplu, de arte, tehnologie sau ecologie) aduc împreună elevi din diferite clase și îi implică într-o activitate extrașcolară continuă, susținută de profesorii din diverse domenii.

Proiecte STEM/ATEAM (Știință, Tehnologie, Inginerie, Artă și Matematică): proiecte care promovează învățarea prin experiment. Aceste proiecte permit, identificarea problemelor, explorarea deschisă și investigarea, identificarea soluțiilor potrivite. Activitățile practice vin cu soluții pentru probleme reale, facilitând integrarea cunoștințelor din diferite domenii științifice, dezvoltând abilități de rezolvare a problemelor și creativității.

Ateliere de teatru educațional: Combină artele cu educația socială și psihologică, aceste ateliere ajută la elevii să exprime emoțiile, să colaboreze și să dezvolte încredere în sine prin activități creative care integrează învățarea teoretică cu experiența practică.

Dezbateri și activități de discuție ghidate în care elevii combină educația civică, limba și literatura română și gândirea critică, stimulează elevii să dezvolte argumente, să colaboreze și să comunice eficient pe teme relevante pentru societate, subiecte controversate sau complexe. Astfel, elevii dezvoltă abilități de comunicare, învățând să exprime opiniile într-un mod structurat și să analizeze diverse perspective, îmbunătățindu-și capacitatea de a-și expune și de a respecta punctele de vedere ale celorlalți

Simulările și jocurile de rol implică elevii în recrearea sau simularea unor situații din viața reală, precum negocieri sau managementul unui conflict, crearea unor situații de învățare în care elevii joacă roluri diverse (de exemplu, roluri de lideri, jurnaliști sau profesioniști din diverse domenii), ce le permite să aplice cunoștințele într-un context nonformal. Astfel, participanții aplică cunoștințele teoretice și strategii în contexte practice, dezvoltând competențe de leadership, empatie, rezolvare a problemelor și adaptabilitate. Aceste activități oferă oportunități de învățare activă și colaborativă.

Colaborarea cu comunitatea locală: Implicarea elevilor în activități educaționale și sociale în cadrul comunității, cum ar fi evenimente culturale, activități de voluntariat sau vizite la instituții locale, îmbină învățarea formală cu dezvoltarea personală și socială.

Aceste bune practici pot contribui la crearea unui mediu educațional dinamic, în care elevii beneficiază de o educație holistică și integrată. În dependență de context, resurse și necesități pot fi identificate și alte activități, care pot fi integrate în învățământul general, pentru formarea unor elevi capabili să înțeleagă și să răspundă provocărilor societăților contemporane.

Făcând referire la strategii, vom menționa *învățarea în bază de proiect*, ce mai frecvent întâlnită, care favorizează învățarea activă și aplicarea cunoștințelor în context autentice. Această abordare interdisciplinară implică elevii în rezolvarea unor probleme complexe, aplicând simultan abilitățile cognitive, sociale și practice. Prin colaborare și gestionarea unui proiect, elevii dezvoltă abilități de rezolvare a problemelor reale sau complexe, gândire critic, comunicare și lucrul în echipă.

Învățarea prin cooperare - o altă strategie eficientă, care încurajează colaborarea între elevi, promovând dialogul și respectul reciproc. Activități de grup permit dezvoltarea competențelor socio-emoționale, precum empatia și gestionarea conflic-

telor, sunt esențiale pentru formarea unor indivizi capabili să comunice și să coopereze eficient în diverse contexte. Elevii sunt încurajați să împărtășească ideile și să găsească soluții comune.

Învățarea bazată pe tehnologie joacă un rol crucial în dezvoltarea competențelor transversale. Utilizarea platformelor digitale și a resurselor online permit elevilor să acceseze informații variate, să colaboreze la distanță și să-și îmbunătățească abilități digitale, să manifeste grijă și preocupare față de problemele și evenimentele din societatea contemporană. În plus, aceste instrumente contribuie la dezvoltarea gândirii critice și a abilității de a selecta și a analizei informații într-un mod obiectiv.

În concluzie, aceste câteva exemple de activități și strategii menționate sunt esențiale pentru dezvoltarea competențelor transversale ale elevilor, pregătindu-i astfel pentru succesul academic și profesional într-o lume globalizată.

Vom face referire în continuare la unele succese dar și bariere întâlnite în convergența educației formale și nonformale.

În ultimii ani, au fost revizuire, ajustate și modificate un șir de acte normative care reglementează procesul educațional în Republica Moldova, astfel, convergența educației formale și nonformale a înregistrat succes notabile în anumite aspecte:

Programe extracurriculare integrate: Numeroase școli au implementat cu succes programe extracurriculare care completează educația formală, precum proiecte de educație ecologică, cluburi de robotică sau activități artistice. Acestea sprijină dezvoltarea creativității, gândirii critice și a competențelor sociale ale elevilor.

Colaborarea cu ONG-uri și instituții externe: Diverse organizații neguvernamentale colaborează cu școlile pentru a oferi activități nonformale, cum ar fi ateliere de dezvoltare personală, traininguri pentru profesori și evenimente pentru elevi, care au extins oportunități educaționale.

Promovarea voluntariatului și a cetățeniei active: Prin inițiative susținute, elevii au fost implicați în proiecte comunitare, precum și cele legate de ecologie, sănătate publică sau ajutor social, contribuind la dezvoltarea spiritului civic și la responsabilizarea acestora.

Integrarea tehnologiei în învățare: Utilizarea platformelor digitale în activități extracurriculare și formale a permis o abordare mai interactivă și atractivă, mai ales în perioada pandemiei, când metodele inovative au fost necesare pentru a continua procesul educațional.

Activități tematice la nivel național/regional/internațional: Evenimente precum „Săptămâna Educației Globale” , „Ora Pământului”, ”Ziua Faptelor Bune” ș.a au fost organizate cu succes, reunind elemente de educație formală și nonformală pentru a aborda subiecte globale importante.

Aceste realizări subliniază flexibilitatea și deschiderea sistemului educațional din Republica Moldova față de inovație și diversificare. Implementarea unor activități integrate și utilizarea tehnologiilor moderne demonstrează capacitatea instituțiilor școlare de a adapta metodele tradiționale la nevoile actuale ale elevilor. Prin colaborarea cu ONG-uri și implicarea comunității, școlile au reușit să creeze oportunități variate care stimulează dezvoltarea competențelor transversale și pregătirea pentru provocările globale. Astfel, elevii beneficiază de o experiență educațională mai dinamică, care le îmbunătățește performanțele și dezvoltarea personală.

Vom menționa, că în Republica Moldova, convergența educației formale și nonformale întâmpină unele bariere precum:

Lipsa unui cadru legislativ adecvat: Absența unor reglementări clare privind integrarea activităților nonformale în sistemul formal face dificilă adoptarea unor soluții coerente și sustenabile în instituțiile de învățământ.

Resurse insuficiente: Instituțiile educaționale, în special cele din mediul rural, se confruntă cu un deficit de resurse materiale, financiare și tehnologice, ceea ce limitează implementarea activităților nonformale.

Reticența cadrelor didactice: Mulți profesori manifestă o rezistență la schimbare, fie din cauza lipsei de formare adecvată, fie din cauza percepției că metodele nonformale nu sunt suficiente de eficiente pentru atingerea obiectivelor curriculare.

Colaborarea limitată cu partenerii externi: Interacțiunea dintre școli și organizații nonformale este insuficient dezvoltată, ceea ce împiedică accesul elevilor la o varietate de activități extracurriculare benefice.

Acestea bariere pot fi depășite prin reforme care să includă reglementări clare, investiții în infrastructură, dotarea și suplinirea bugetelor instituțiilor, formare continuă a personalului didactic, precum și prin consolidarea parteneriatelor cu comunitatea și organizațiile non-guvernamentale, accesul la programe de finanțare.

În ciuda acestor dificultăți, adaptabilitatea sistemului educațional oferă premise favorabile pentru a avea experiențe de învățare ale elevilor.

Implementarea educației integrate, care combină educația formală și nonformală, depinde semnificativ de colaborare strânsă dintre profesori, părinți și comunitatea educațională.

Rolul **c**adrelor didactice este esențial în crearea unui mediu educațional integrat, fiind responsabil pentru implementarea unor strategii didactice care să combine elemente din ambele tipuri de educație. Ei pot adapta curriculumul formal pentru a include activități nonformale, precum proiecte de grup, vizite educative sau dezbateri, care să sprijine dezvoltarea competențelor transversale ale elevilor (gândire critică, creativitate, colaborare).

Părinții joacă un rol crucial în susținerea educației integrate prin implicarea lor activă în activitățile educaționale nonformale, participând la evenimente, ateliere sau proiecte educaționale. Colaborarea între profesori și părinți poate asigura continuitatea învățării atât acasă, cât și la școală, consolidând învățarea prin experiențe practice și aplicate.

Comunitatea locală, incluzând autoritățile educaționale și organizațiile nonguvernamentale, poate oferi resurse suplimentare, precum facilități, expertiză sau oportunități de voluntariat, contribuind la dezvoltarea unor programe educaționale inovative. Parteneriatele dintre școli și instituțiile locale pot aduce beneficii semnificative în crearea unui cadru educațional coerent, care să sprijine dezvoltarea elevilor atât pe plan academic, cât și pe plan social și personal.

Concluzii

Sinteza principalelor constatări relevă că integrarea educației formale și nonformale poate contribui semnificativ la dezvoltarea competențelor transversale ale elevilor, oferindu-le o învățare mai aplicată și contextualizată. Barierele majore în acest proces includ lipsa unui cadru legislativ uniform, diferențe metodologice dintre cele două tipuri de educație și resurse limitate. Cu toate acestea, implicarea activă a profesorilor, părinților și comunității educaționale poate sprijini implementarea unei educații integrate eficiente, prin colaborare și resurse suplimentare. Acest model promite un sistem educațional mai flexibil și include.

Pentru a susține convergența educației formale și nonformale, se recomandă adoptarea unui cadru legislativ coerent care să reglementeze și să faciliteze integrarea acestor două tipuri de educație. De asemenea, formarea continuă a cadrelor didactice este esențială pentru a oferi competențele necesare implementării unor metode didactice inovative, care să combine în mod eficient activitățile formale și nonformale. Este crucial ca părinții și comunitatea educațională să fie implicați activ în procesul educațional, sprijinind astfel dezvoltarea holistică a elevilor. În plus, autoritățile educaționale ar trebui să sprijine investițiile în resurse materiale și financiare, pentru a susține implementarea unor programe educaționale integrate și sustenabile. Aceste măsuri pot asigura o educație mai flexibilă, incluzivă și adaptabilă nevoilor diverse ale elevilor.

Referințe bibliografice:

1. CIOLAN, L. Învăţarea integrată. Fundamente pentru un curriculum transdisciplinar. Iaşi: Editura Polirom, 2008

2. GUȚU, Vl. Educaţie. Educaţia formală, nonformală şi informală: delimitări şi puncte de tangenţă., Univers pedagogic, nr. 2 (66) 2020, pag.18
3. ILEA, M. DUȚĂ, O.-A. Jón Freyr Jóhannsson, Patrick Murphy. Dezvoltarea competenţelor transversale în didactica modern. Ghid de bune practici, Volum publicat în cadrul proiectului New Tools for the Integration of Transversal Skills in Modern Teaching Practice (TRANSMOD), derulat de Universitatea din Craiova (România), în parteneriat cu Bifröst University (Islanda) şi Nesna University College (Norvegia) – proiect de cooperare inter-instituţională finanţat din fonduri donate de Islanda, Liechtenstein şi Norvegia
4. LUNGU, Ofelia. Competenţele transversale în învăţământul românesc actual. In: Cadrul didactic – promotor al politicilor educaționale, Ed. 1, 11-12 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei, 2019, pp. 140-144. P.141 ISBN 978-9975-48-156-4